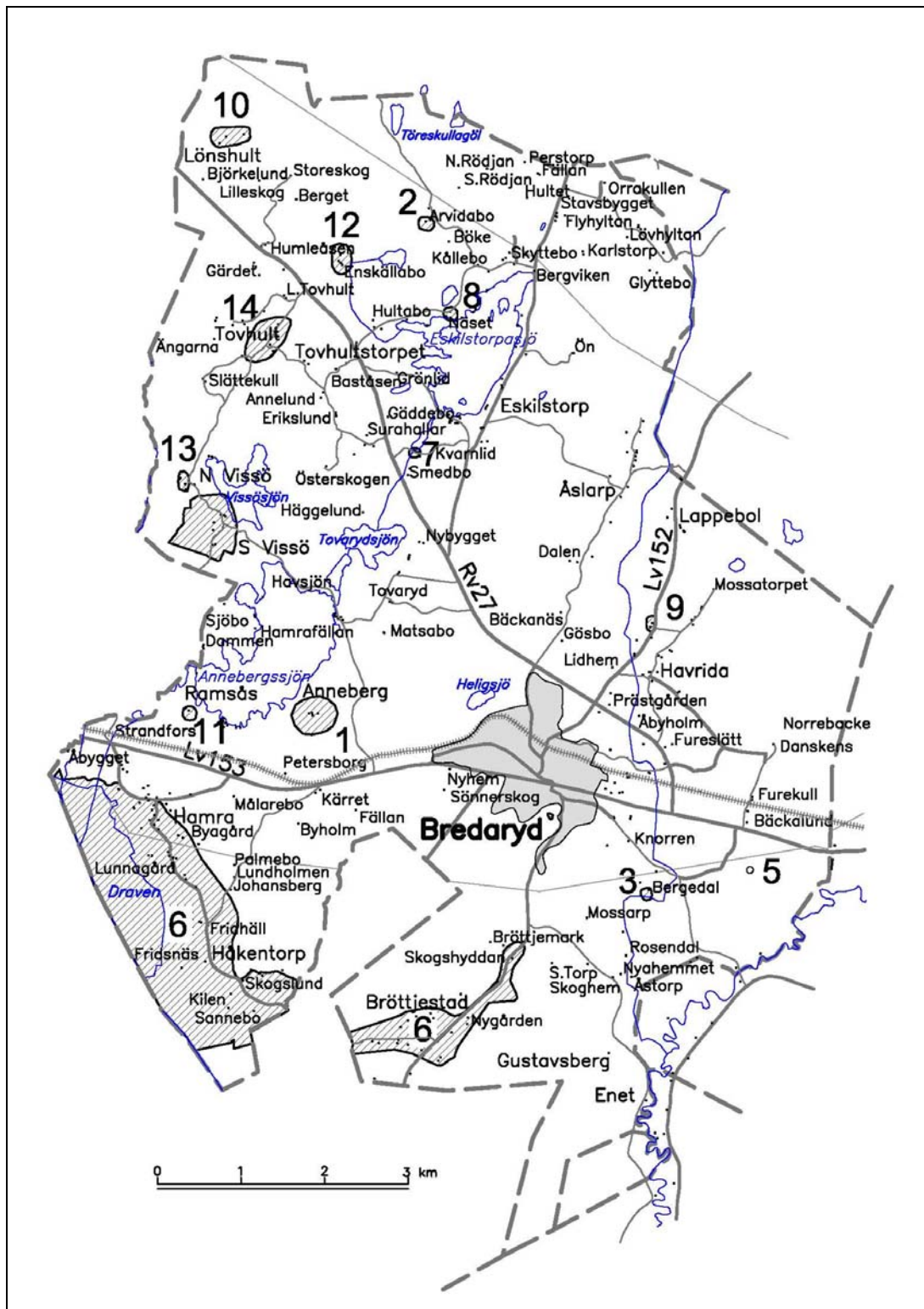

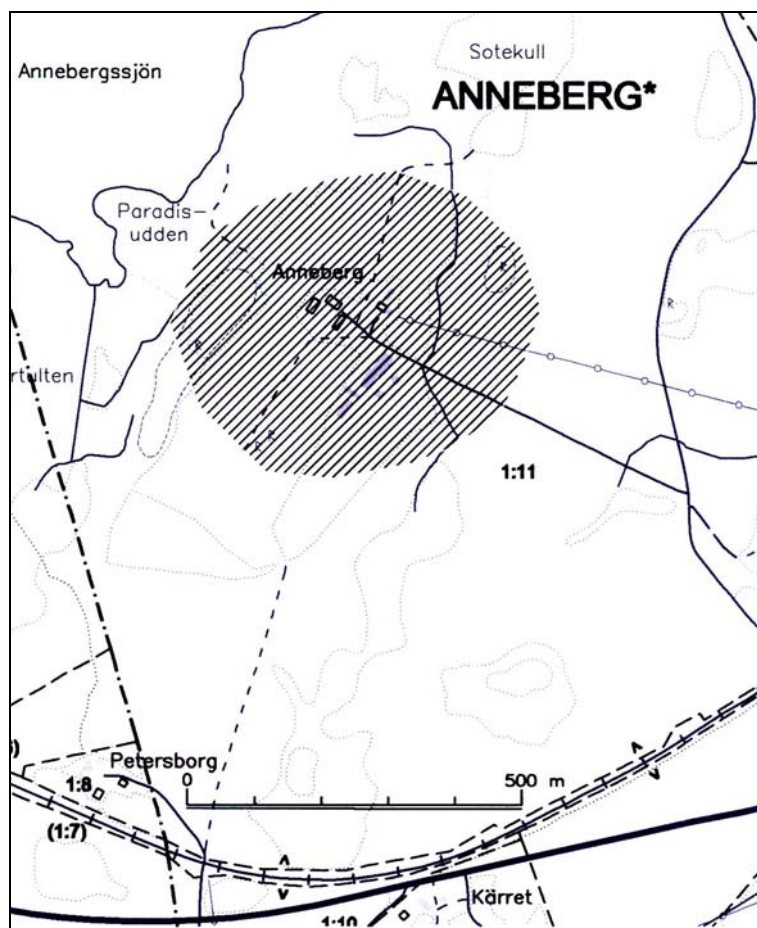
Värt att värna – Bredaryds socken

Karta över Bredaryds socken, med urval av objekt och miljöer.

Bredaryd är den västligaste av socknarna i Värnamo kommun och tillhör Västbo härad. I den västra delen av socknen finns två sjöar, Eskilstorpasjö och Annebergssjön. Ett mera öppet odlingslandskap återfinns främst i den sydvästra delen, mellan våtmarken Draven och Annebergssjön. I den östra delen återfinns omfattande mossmarker. Bredaryds tätort har en expanderande, småskalig industri. Bredaryd har drygt 2000 invånare, varav ca 1400 bor i tätorten.

1 - Annebergs herrgård

Det f d säteriet och officersbostället Anneberg (Anneberg 1:11) ligger sydost om Annebergssjön. Gården omges av ett öppet landskap som idag betas av köttdjur. En äldre allé leder från söder upp mot gården, men brukas inte längre. I förlängningen av denna allé finns på gårdsplanen en väghållningssten i granit med den inhuggna texten "No 749 ANNEBERG 1 063,2 III" (fornlämning nr 197). Herrgårdens huvudbyggnad är uppförd på 1700-talet och byggdes om i början av 1900-talet. Den timrade byggnaden har en gul locklistpanel och är försedd med frontespis och brutet tak. Byggnaden flankeras av två envånings flygelbyggnader mot söder. Den västra flygeln är uppförd i timmer omkring 1800, medan den östra är en senare byggd kopia av den förra. Bägge har en faluröd locklistpanel.

Östra flygelbyggnaden på Annebergs herrgård (Anneberg 1:11)

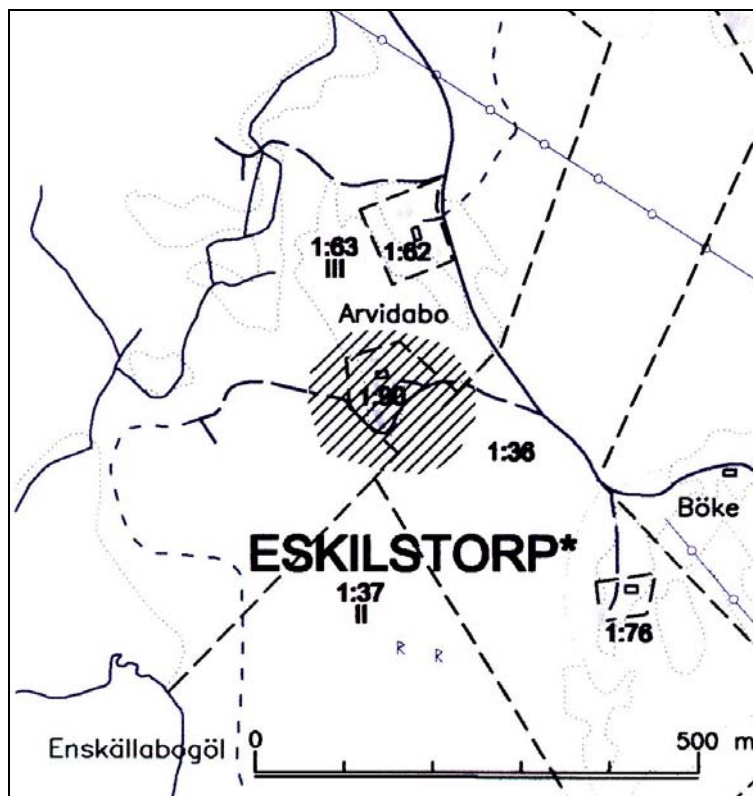
Byggnadsantikvarisk värdering

Restriktivitet iakttas rörande ny bebyggelse i herrgårdslandskapet. Annebergssjön väster om gården är värdefull för landskapsbilden.

Tidigare utredningar

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.
Kulturhistorisk utredning (objekt nr 1, 1984), Värnamo kommun.

2 - Arvidabo

Arvidabo (Eskilstorp 1:90) är en ensamliggande f d bondgård som ligger i en svacka omgiven av lövträd. Här finns två äldre bostadshus, en enkelstuga från omkring 1800 med åstak och pardörr och en enkelstuga från 1835 med tillbyggd kammare. Det senare huset är numera tillbyggt. Bägge enkelstugorna är knuttimrade och målade i falurött. Det äldre huset har en halvrund okantad lockpanel, det yngre en locklistpanel. I anslutning till bostadshusen återfinns även en bod, en brunn med brunnskar i trä och en ladugård.

*Ensamgården Arvidabo (Eskilstorp 1:90) med de två bostadshusen:
en enkelstuga och en enkelstuga med kammare*

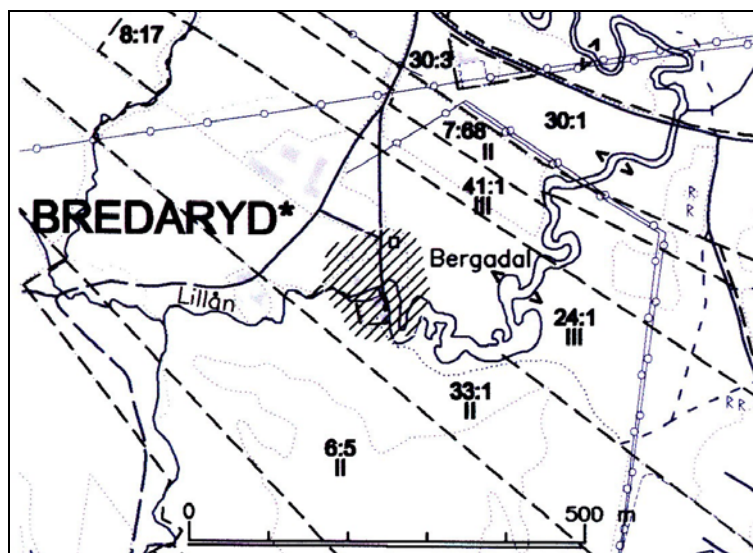
Byggnadsantikvarisk värdering

De två välbevarade enkelstugorna utgör tillsammans med bod, brunn och ladugård en fin gårdsenhet.

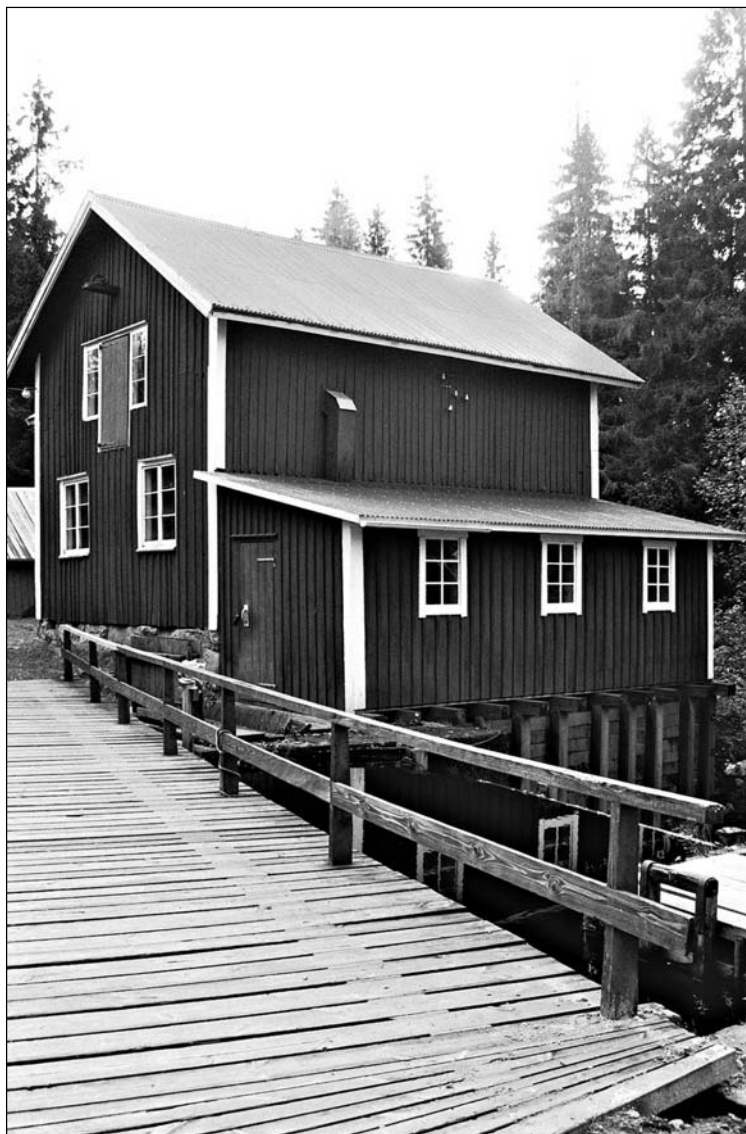
Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 13, 1984), Värnamo kommun.

3 - Bergadals kvarn

På södra sidan av Lillån, sydväst om Bredaryd, ligger den f d kvarnen i Bergadal (Bredaryd 24:1). Kvarnbyggnaden från 1868 är uppförd i timmer och har en faluröd locklistpanel. Kvarnmaskineriet finns kvar i byggnaden, likaså kvarnkammaren. Kvarnen är inte i drift.

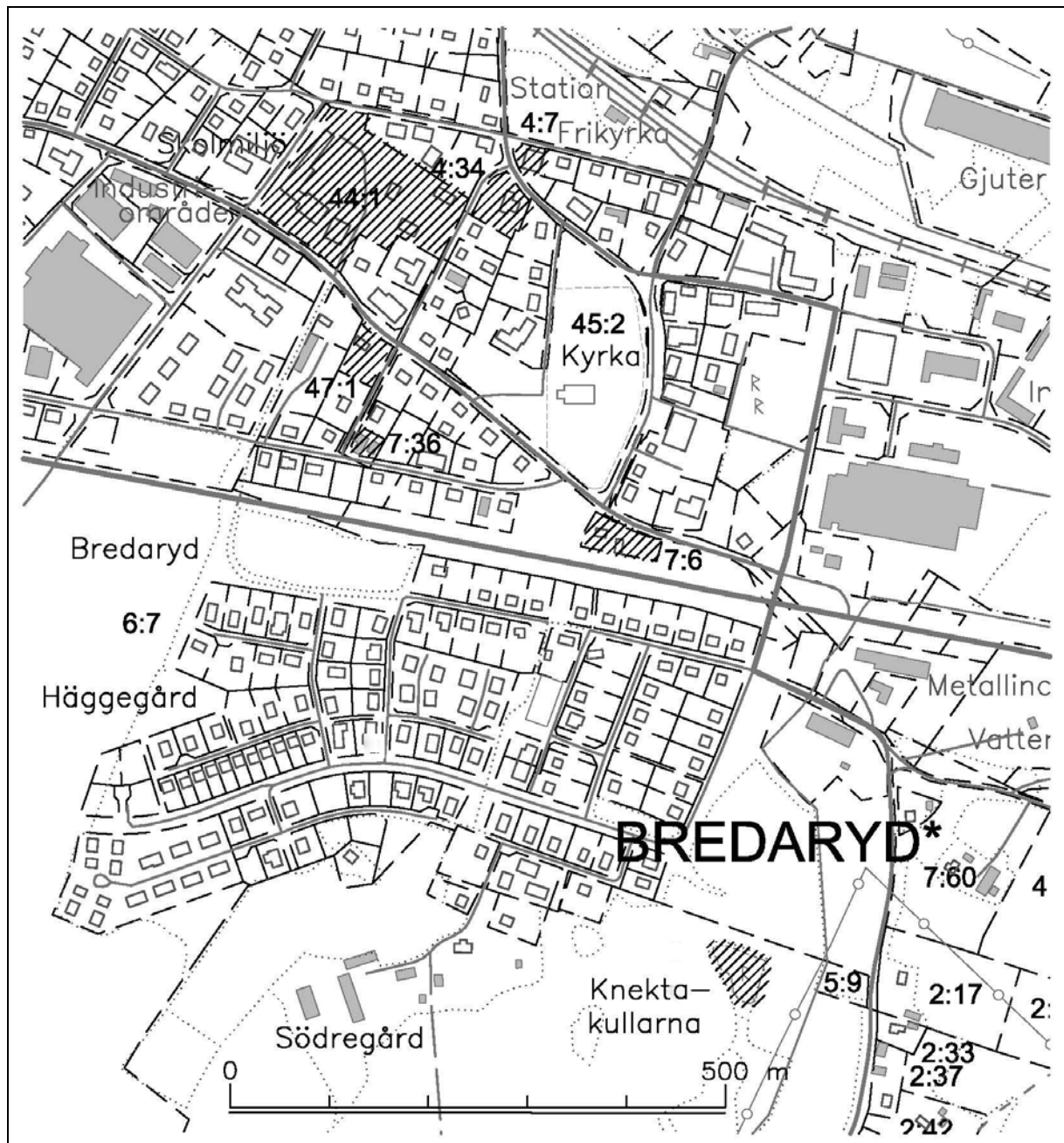

Bergadals f d kvarn (Bredaryd 24:1)

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 2, 1984), Värnamo kommun.

4 - Bredaryds tätort

Karta över Bredaryds tätort, med urval av objekt och miljöer.

Mitt i tätorten och väl synlig från riksväg 27 reser sig Bredaryds kyrka (Bredaryd 45:2) i ett framträdande höjdläge, omgiven av kyrkogården som avgränsas av en terrasserad stenmur. Kyrkan uppfördes med Voxtorps kyrka som förebild och invigdes 1863, på platsen intill den gamla medeltida kyrkan. I samband därmed revs den äldre kyrkan. Stenkyrkan är försedd med vit spritputs, långhusets och sakristians tak har en täckning av svart skiffer lagd i diagonal, medan korets och tornets tak är täckta med fjällskiffer.

Strax söder om kyrkan ligger den gamla släktgården Runnegård (Bredaryd 7:6). Fastigheten har två bostadshus: en timrad faluröd parstuga i två våningar där årtalet 1809 är inhugget på stenhällen framför trappan och ett bostadshus från 1870-talet,

numera med fasad i mexitegel. Parstugan bör vara Bredaryd äldsta byggnad. Mot väster återfinns en veranda med vitmålade lövsågerier. Byggnaden är välbevarad interiört.

Parstuga på Runnegård från 1809, förmodligen Bredaryds äldsta byggnad (Bredaryd 7:6)

Bredaryds hembygdsgård ligger i norra delen av samhället (Bredaryd 10:12).

Vid Lundavägen väster om kyrkan ligger fastigheten Klockebol (Bredaryd 47:1), en knuttimrad tvåvåningsbyggnad av parstugetyp från 1860-talet. Bostadshuset är moderniserat och omges av en nyanlagd trädgård.

På Klockaregårdsvägen 21 återfinns en kvarnbyggnad, Bredaryds valskvarn (Bredaryd 7:36), med en fasad av blå eternitplattor. Kvarnverksamhet bedrevs här från 1936 och in på 1990-talet. Kvarnmaskineriet, vilket drevs via remtransmission och axelledning med en elmotor som kraftkälla, är bevarat.

En fin och innehållsrik skolmiljö finns en bit väster om kyrkan (Bredaryd 44:1). Två rödfärgade träbyggnader, en skolbyggnad och en f d lärarbostad från 1928, kompletteras av en f d bostadslänga med gulmålad liggande fasspontpanel. Nya skolbyggnader uppfördes på 1950- respektive 1990-talen, bägge med fasader i gult tegel. Efter att ha använts för andra verksamheter under ett antal år, togs den äldsta skolbyggnaden i bruk igen under år 2000.

Skolbyggnad och f d lärarbostad från 1928 (Bredaryd 44:1)

En bit från skolområdet, vid Norregårdsvägen, ligger två större frikyrkolokaler, Bredaryds missionskyrka (Bredaryd 4:34) invigd 1926 och Pingstkyrkan (Bredaryd 4:7) från 1930-talet.

Riksväg 27 klyver tätorten i två delar. Norr om infarten från öster återfinns ett område med industritomter. I anslutning till detta finns ett stort expansionstryck, vilket har föranlett arkeologiska undersökningar. De låga, långsträckta industrifastigheterna ger tillsammans med den högt placerade kyrkobyggnaden samhället dess nutida profil; expansiv företagsamhet i gammal kulturbygd.

Industriområdet vid Industrivägen, med Bredaryds kyrka i bakgrunden

Sydost om tätortsbebyggelsen återfinns ett höggravfält med ca 15 högar från yngre järnålder. Gravfältet benämns "Knektakullarna" och ligger på en åkerholme i ett kuperat odlingslandskap. Flera av gravarna är skadade av ingrävningar för potatiskällare. Redan vid mitten av 1800-talet beskrevs gravfältet av lantmätaren Jonas Allvin som "*några illa medfaren grifhögar*" (Allvin, J, 1846, s 122). Åkrarna runt gravfältet är relativt stora och blockformiga, med mindre åkerholmar bevuxna med blandskog och med ett stort inslag av lövträd.

Byggnadsantikvarisk värdering

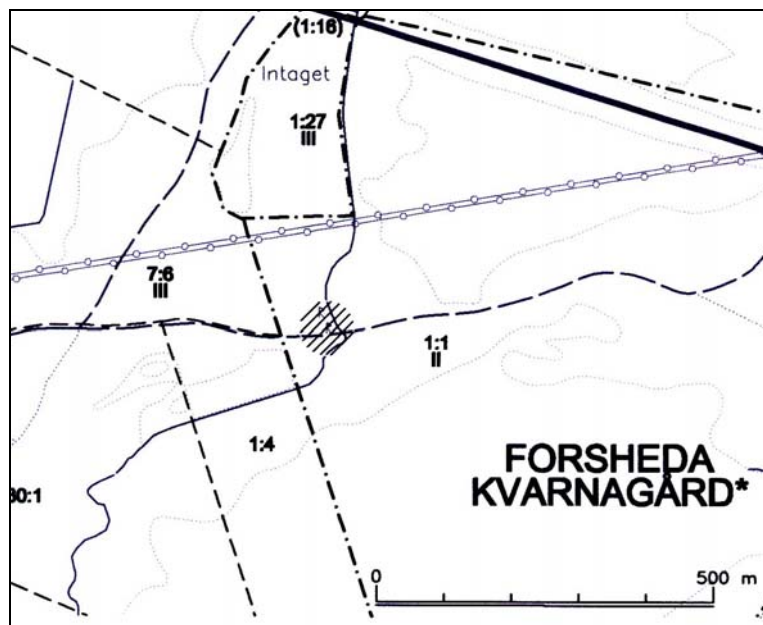
Av speciellt intresse är kyrkan med dess närmaste omgivningar; hembygdsgården, släktgården Runnegård (Bredaryd 7:6) med den välbevarade parstugan från 1809, den innehållsrika skolmiljön med äldre och yngre skolbyggnader och lärarbostad (Bredaryd 44:1).

Gravfältet "Knektakullarna" saknar skyltning och tillgängligheten är begränsad, trots att fornlämningen utgör ett av objekten i länets regionala kulturminnesvårdsprogram. Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 3, 4, 5, 6, 15, 1984), Värnamo kommun.
Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.

5 - Runsten, "Resesten"

På norra sidan av den gamla landsvägen mellan Bredaryd och Forsheda Kvarnagård (Bredaryd 20:67) står en runsten, kallad "Resesten" (fornlämning nr 43). Runinskriften har uttytts som: *"Ovåg satte denna sten efter Udde, sin son, en mycket god ung man. Dog under resa"*.

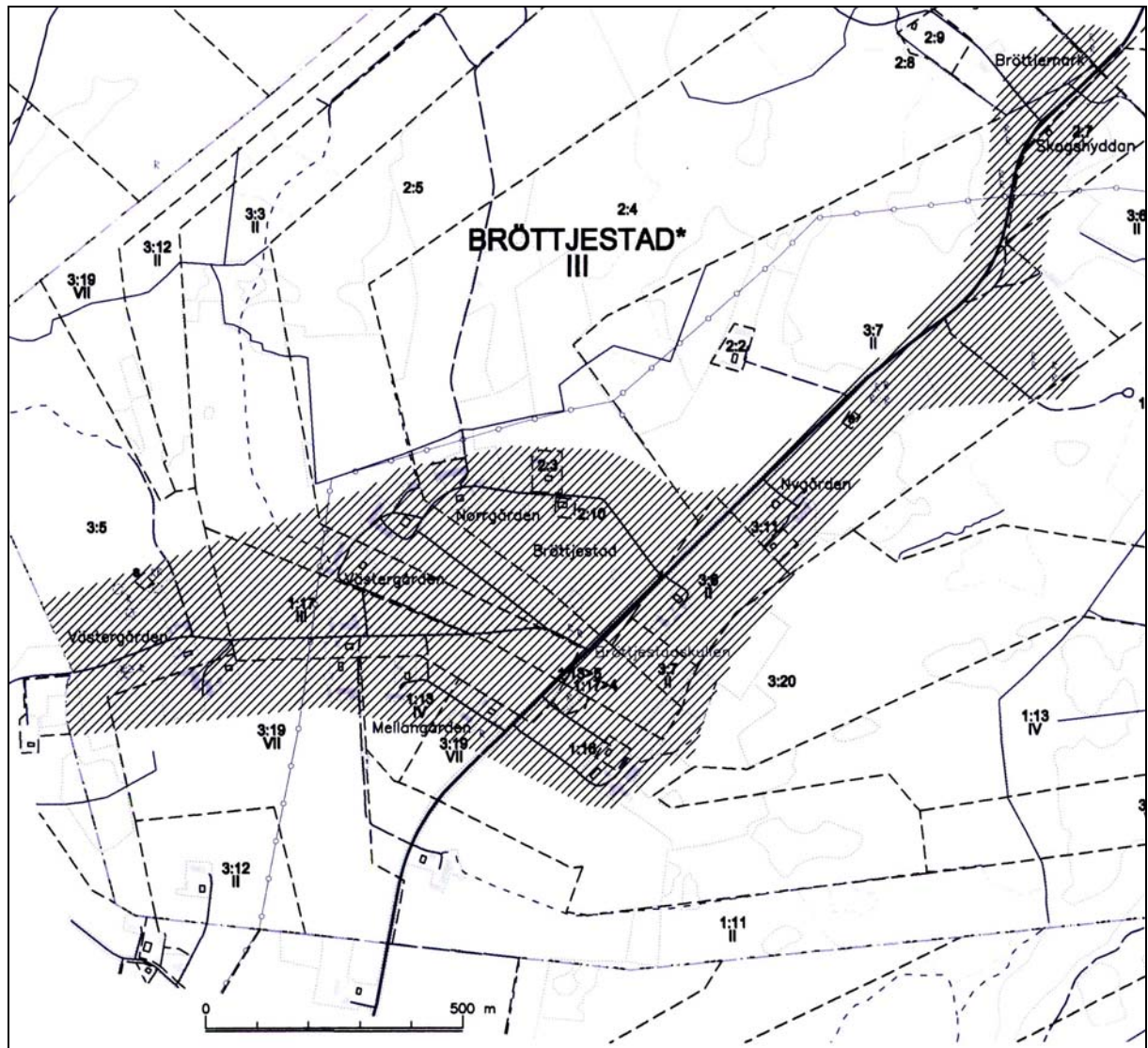
Byggnadsantikvarisk värdering

Runstenen utgör en fornlämning av riksintresse.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 155, 1984), Värnamo kommun.

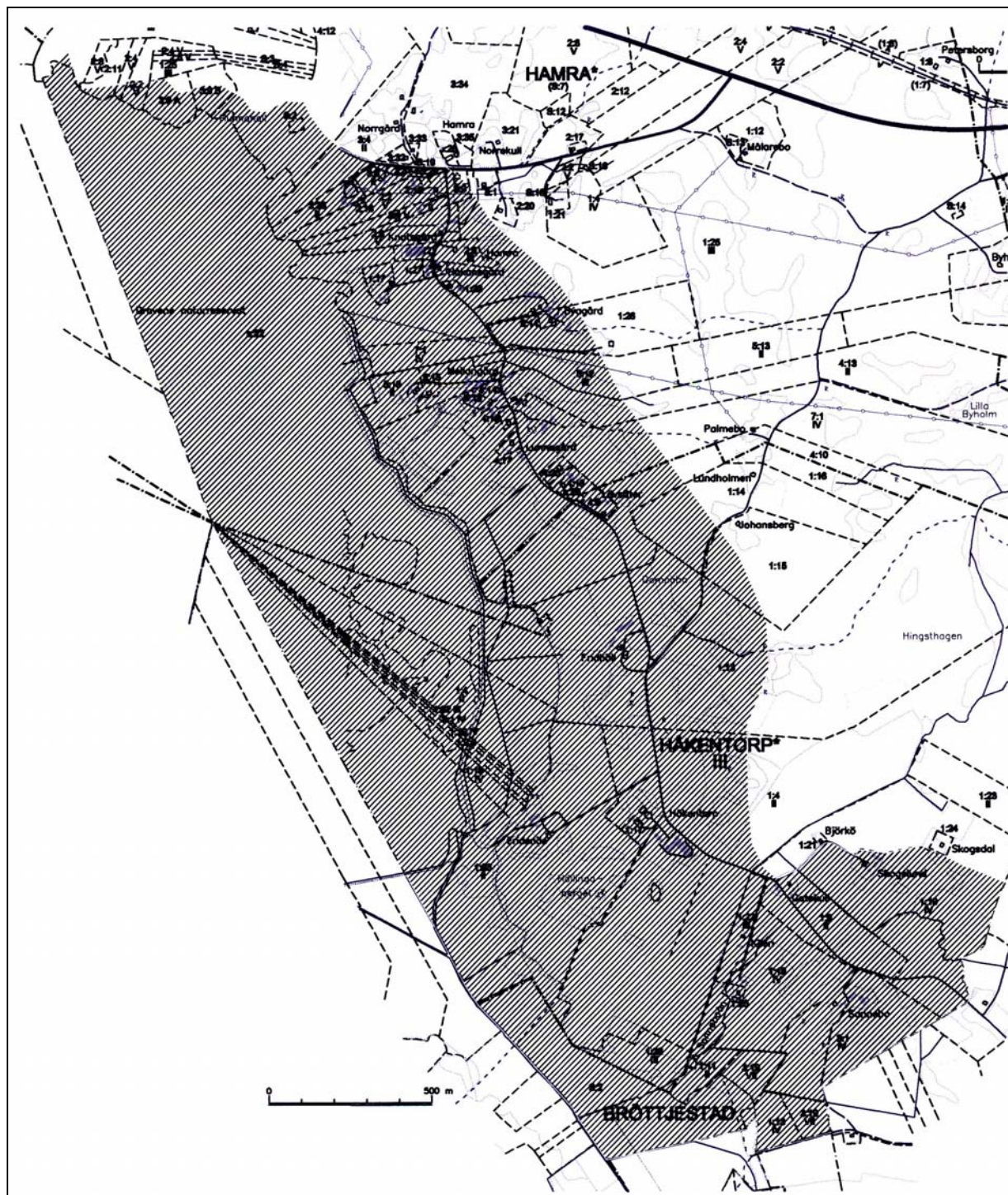
6 - Bröttjestad/Håkentorp/Hamra

Karta över Bröttjestad

Bröttjestad, Håkentorp och Hamra, sydväst och söder om Bredaryd ingår i den gamla centralbygden Finnvedens folkland. Tillsammans med delar av Reftele, Torskinge och Ås socknar i Värnamo och Gislaveds kommuner utgör området ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 3 i Jönköpings län). Kärnområdet i ett gammalt folkland med en rik fornlämningsmiljö och förekomsten av byar med äldre välbevarad bebyggelse har motiverat riksintressestatusen. Området omfattar det öppna odlingslandskapet runt sjön Draven och ned mot sjön Bolmen. Draven utgör en sänka i den tidigare sjön Fornbolmen. Den utgör idag en värdefull fågellokal.

Värnamo och Gislaveds kommuner har haft ett samarbetsprojekt under flera år, för att lyfta fram och tydliggöra riksintresset Finnvedens folkland.

Karta över Håkentorp/Hamra.

Fornlämningarna inom området tyder på att människor utnyttjat landskapet under lång tid, alltifrån mesolitikum, dvs mellanstenåldern ca 8000 – 4000 f Kr, fram till idag. Från mesolitikum finns lösfynd och boplatslämningar, vanligen invid Bolmens forna strandlinje. Sjön hade vid denna tid en betydligt större utbredning än i dag, men har på grund av landhöjningen "tippat" söderut. De rika näringsresurserna kring sjön, men även i anslutning till andra vattendrag, var troligen orsaken till att människor valde att bosätta sig i detta område.

Under bronsåldern, ca 1800 – 500 f Kr, kom befolkningen att bli än mer bofast, förmodligen beroende på tillgången på goda betesmarker invid mossar och vattendrag. Under bronsåldern manifesterade befolkningen sin närvaro i form av gravar, vilka syns som stora högar i terrängen.

Den äldre järnålderns, ca 500 f Kr – 400 e Kr, lämningar består av stensättningar, såväl ensamliggande som samlade i gravfält. Man började nu begrava sina döda på gravfält, något som ännu mer markeras under den yngre järnåldern, ca 500 – 1050 e Kr. De stora höggravfälten från denna period är typiska för det forna Finnveden.

På gravfältet som kallas Bröttjestadlund (fornlämning nr 30) återfinns resta stenar och högar. Under 1800-talet skadades gravfältet då vegetationen av ekar höggs ned och rotfruktskällare grävdes in i högarna. År 1951 restaurerades gravfältet.

Gravfältet Bröttjestadlund med högar och resta stenar (fornlämning nr 30)

Bröttjestad, Håkentorp och Hamra har alla medeltida belägg. Hamra omnämns i skrift redan 1306 och skrevs då *hambrum*, Bröttjestad 1396 och skrevs då *Brytiastadhom* och Håkentorp nämns 1440 som *haqonatorp*. Vid Gustav Vasas registratur 1538 bestod Bröttjestad av en by med två skattehemman och ett frälsehemman. År 1558 registrerades två frälsehemman i Håkentorp.

Från historisk tid finns flera torpställen och rester efter backstugor som vittnar om att landsbygdsbefolkningen varit talrik och även socialt skiktad. Längs vägsträckningarna återfinns kommunikationshistoriska lämningar i form av milstenar och väghållningsstenar.

Kulturlandskapet i Bröttjestad präglas av ett öppet odlingslandskap med inriktning på köttjursuppfödning.

Runt Håkentorp och Hamra är kulturlandskapet blandat med små terränganpassade flikiga åkrar i anslutning till gårdslägena. I samband med sänkning av sjön Draven under 1800-talet kunde stora arealer åkermark frigöras. Ett landskap med stora blockformiga åkrar skapades. Allvin beskriver området innan sjösänkningen: *"Sjön Drafven hvilken om sommaren såsom nära helt och hållet överväxt med vass, nate och flottgräs liknar en vidsträckt äng. Hamra gårde är i sig sjelft det vackraste i orten. Rundt omkring detta på en gång ängsmark och sjö liknande 850 t:nd (tunnland) stora fält ligga Håkentorps vackra herrgård..."* (Allvin, J, 1846, sid 125).

De sankare partierna av resterna efter sjön Draven utnyttjas delvis till bete på madängarna, vilka även utgör en rik miljö för fågellivet. Odlingsmarken i Håkentorp och Hamra hålls öppen genom vallodling och bete.

Bebyggelsen i Hamra ligger i det sluttande landskapet ned mot Draven. Söder om vägskälet i byns norra del ligger f d Hamra skola (Hamra Knutsgård 2:9), invigd 1908. Norr därom, skydd av ekar och kastanjer och omgiven av en gärdesgård, ligger gården Hamra Norregård (Hamra 3:28).

Bebyggelsen i norra Hamra

Medan gårdarna i den norra delen av Hamra ligger ganska glest, så ligger de i den södra delen mer sammanhållna och uppvisar en enhetlig kulturmiljö. Den rika förekomsten av fornlämningar visar att detta är ett gammalt bebyggelseläge. Knuttimrade faluröda parstugor i 1 ½ och 2 våningar, försedda med förstukvistar med lövsågerier, finns på Hamra 7:1 (Lunnagård) och Hamra 4:15 (Lunnagård).

Manbyggnaden på Hamra 7:1 (Lunnagård), en knuttimrad parstuga

Ladugården på Hamra Mellangård (Hamra 5:12) har en fähusdel uppförd i storsten. Hembygdsgården ligger högt belägen mitt på ett fornlämningsområde (fornlämning nr 17) i den södra delen av byn. Ryggåsstugan från 1700-talet har tidigare varit torpstuga och har flyttats hit från torpet Lien. I anslutning till hembygdsgården återfinns den så kallade Offerhallen (fornlämning nr 18), ett uppallat stenblock förknippat med folklig tradition. Väster om hembygdsgården ligger ett gravfält (fornlämning nr 19) på en moränrygg, bevuxen med ekar. Härifrån är utblicken mot det svagt kuperade landskapet med ekbevuxna odlingsrösen och madängarna ned mot Draven just så anslående som Allvin uttryckte det 1846.

Madängar vid Draven i Hamra

Söder om Hamra ligger två mindre herrgårdsanläggningar i det öppna odlingslandskapet ned mot Draven. Fridhälls (Håkentorp 1:13) manbyggnad, en timrad salsbyggnad, uppfördes 1879. År 1959 helrenoverades byggnaden och är nu försedd med vit locklistpanel. Ekonomibygnaderna är uppförda på 1880-talet respektive på 1940-talet.

Håkentorps (Håkentorp 1:4) manbyggnad återuppbyggdes på platsen 1868, ditflyttad från Voxtorp. Byggnaden, en timrad salsbyggnad, har idag gul locklistpanel, vilken ursprungligen varit faluröd. De stora ekonomibygnaderna är av sent datum. Flygelbyggnaden (Håkentorp 1:17) som idag är bostadshus, har tidigare brukats som magasin på säteriet. Den har också fungerat som Håkentorps missionshus, tillhörigt Hillerstorps missionsförening inom samfundet Helgelseförbundet.

Ladugård på Håkentorps gård

Sydost om Håkentorp, i ett kuperat läge, ligger ett välbevarat torp (Håkentorp 1:20). Torpet var ursprungligen ett av de många torpställen som lydte under Håkentorps gård. Den timrade envåningsbyggnaden är försedd med faluröd locklistpanel. En glasad veranda med vackra lövsågerier i vitt och grönt vänder sig mot väster.

Byggnadsantikvarisk värdering

Området utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 3, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset utgör det öppna odlingslandskapet med en rik förekomst av fornlämningar samt byar med välbevarad 1800-talsbebyggelse. Gravfältet Bröttjestadlund (fornlämning nr 30) utgör en fornlämning av riksintresse. Landskapsbilden, kulturmiljön och strandängarnas värde som växt- och djurlokaler motiverar högsta bevarandevärde.

Restriktivitet iakttas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Att göra en avgränsning av området vid dagens kommungräns är egentligen omöjligt, då området runt Draven bör beaktas i sin helhet.

Tidigare utredningar

Översiktlig kulturhistorisk utredning för Finnvedens folkland (1975).

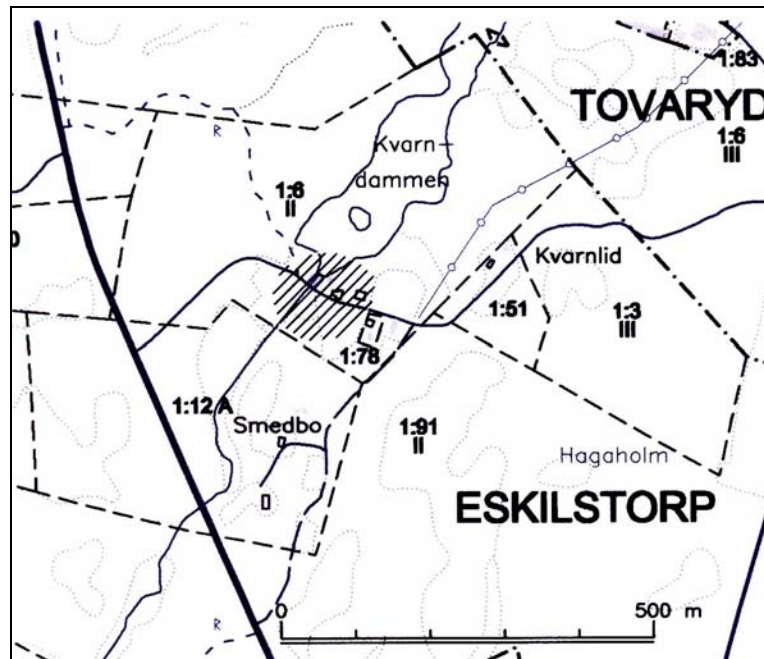
Naturvården i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (områden nr 1, 2, 5, objekt nr 10, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 267, 268, 1992), Länsstyrelsen.

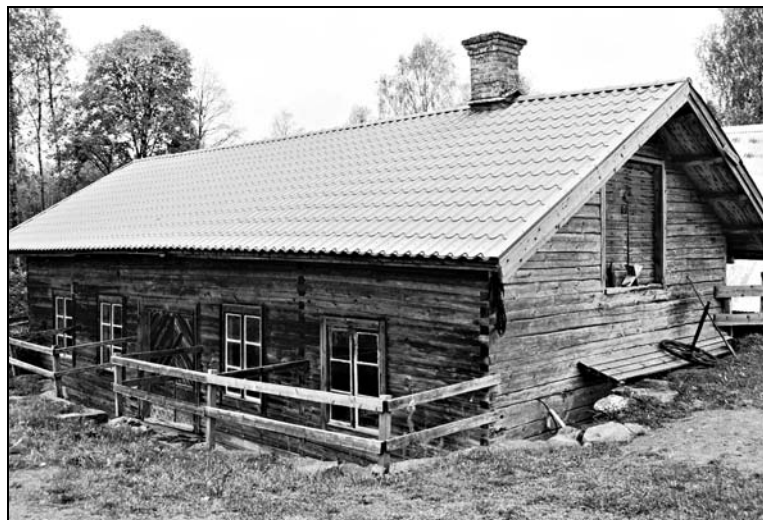
Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996), Länsstyrelsen.

7 - Eskilstorps såg och kvarn

Sågverksbyggnaden, som en gång uppfördes under Eskilstorps säteri men senare friköptes, är fortfarande i drift som bygdesåg. Här har tidigare hyvlats stickspån. År 1935 försågs sågen med turbindrift. Byggnaden är uppförd i stolpkonstruktion och är omålad.

Kvarnen uppfördes 1868, en omålad byggnad i timmer med laxade knutar. In till kvarnen leder en pardörr med liggande och snedställd fasspont, med rutmönstrad karvsnittsornamentik. Sadeltaket täcks av profilplåt. Kvarnen försågs med turbindrift 1925. Omkring 1966/1967 upphörde malningen i kvarnen och ingenting av kvarnmaskineriet finns kvar idag. Byggnaden har senast använts för småindustriell verksamhet i träbranschen. De nuvarande byggnaderna (Eskilstorp 1:6) ersatte vid uppförandet tidigare mjöl- och sågkvarnar på platsen.

Eskilstorps f d kvarn (Eskilstorp 1:6)

En bro med slaget stenvalv leder över Järnbrobäcken, vilken från kvarndammen har sitt lopp mellan sågen och kvarnbyggnaden. Bäckens sidor är stenskodda. Idag är bäcken ganska igenvuxen nedströms. Öster om sågen och kvarnen ligger den före detta mjölnargården.

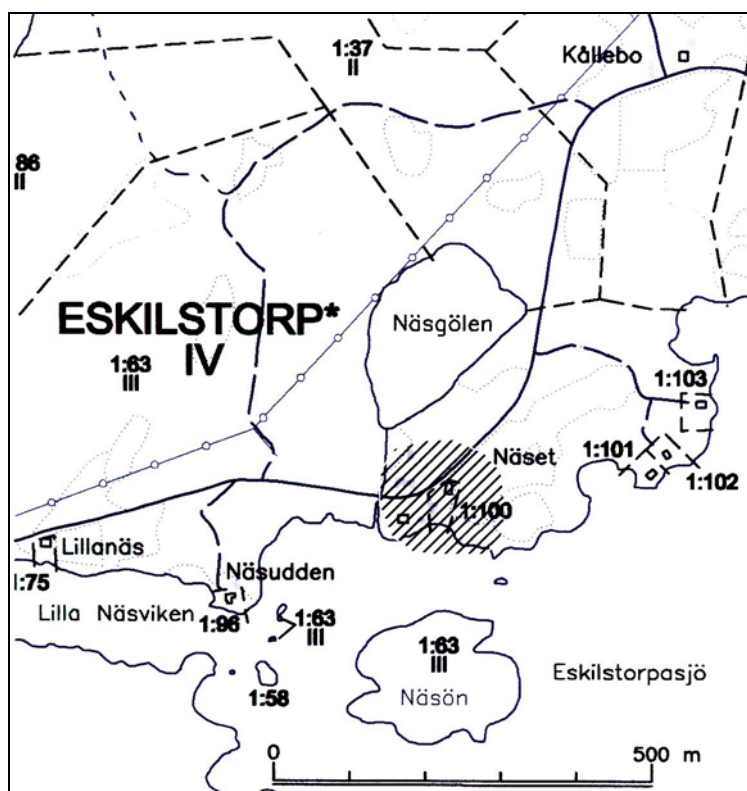
Byggnadsantikvarisk värdering

Kvarnbyggnaden, sågen och mjölnargården speglar sammantagna en kontinuitet på platsen, där vattenkraften sedan lång tid brukats för kvarn- och sågdrift. Anläggningen har tillhört samma släkt sedan uppförandet på 1860-talet. Kvarnbyggnaden är välbevarad, men för framtiden kan önskas att taket får en mer traditionell täckning än den nuvarande profilplåten. Önskvärt vore att den stenskodda bäcken frilades från växtlighet.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 8, 1984), Värnamo kommun.

8 - Eskilstorp 1:100, Näset

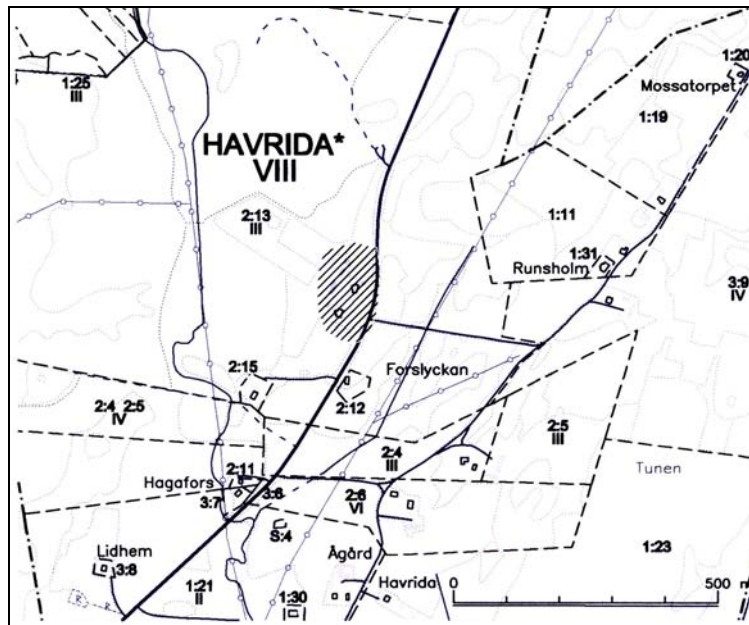

Manbyggnaden, en timrad parstuga i två våningar och den anslutande f d bostaden/vedboden är idag avstyckade från mark och ekonomibyggnader. Det större bostadshuset från 1850-talet har en fasad med vit locklistpanel. Förstukvisten har lövsågerier i vitt och ljusblått. Den f d ensamgården är omgiven av ett öppet odlingslandskap som sluttar ned mot Eskilstorpa sjö.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 145, 1984), Värnamo kommun.

9 - Forslyckan

Forslyckan (Havrida 2:13) består av två bostadsenheter. I norr återfinns en faluröd timrad parstuga i två våningar från 1864 samt ett falurött timrat bostadshus från 1800-talets slut. Den förra har på övervåningen ett rum med dekormålning på väv, utförd i samband med husets uppförande. I samband med en delning av gården uppfördes bostadshuset i söder 1907. Byggnaden har en rödfärgad liggande och stående fasspontpanel och är försedd med frontespis och förstukvist med lövsågerier åt öster. Denna tidstypiska byggnad utgör ett ovanligt inslag i kommunen, där bostadshus av parstugetyp och framkammarmstugor är dominerande bland de äldre byggnaderna. Byggnaderna är placerade på ett höjdläge i det omgivande odlingslandskapet. Tomten avgränsas från vägen av stora lönnar och av ett spjälstaket.

Bostadshus från 1907, Forslyckan (Havrida 2:13)

Byggnadsantikvarisk värdering

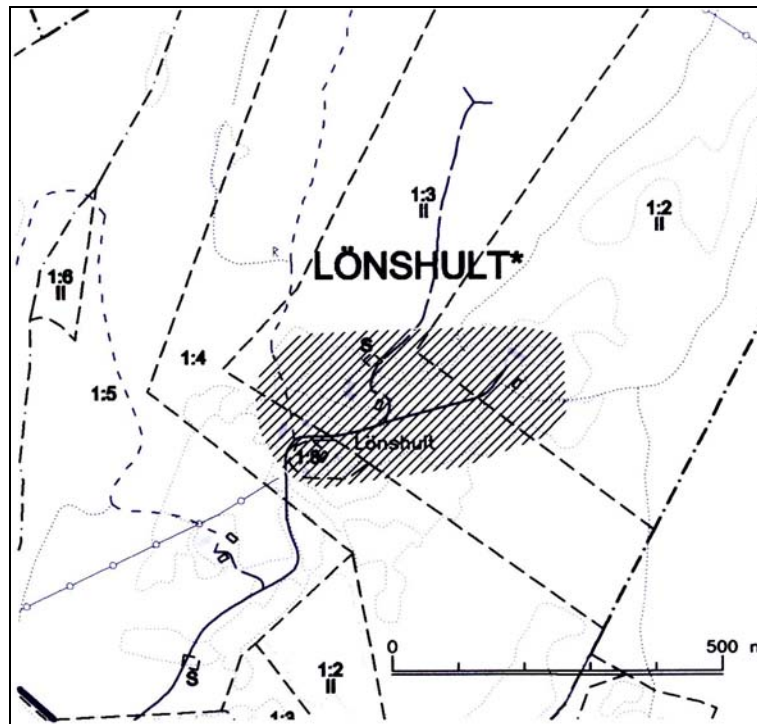
Forslyckan utgör en välbevarad bebyggelsemiljö. Ett speciellt värde utgör rummet med dekormålning på väv, i parstugan från 1864.

Restriktivitet iakttas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 9, 1984), Värnamo kommun.

10 - Lönshult

De tre gårdarna i byn ligger glest utskiftade i ett höjdläge, med omgivande åker- och ängsmark. Före laga skiftet utgjorde Lönshult en enda gård. Gränsen mellan skog och åker är markerad. Åkermarken är öppen och brukad, dock med viss igenväxning. Det finns spår av äldre hamling i träden. Inslaget av ek är förvånansvärt stort för denna del av kommunen.

De tre fastigheterna Lönshult 1:2, 1:3 och den avstyckade Lönshult 1:8 utgörs av faluröda 1 ½-våningshus (1:2 och 1:3) och tvåvåningshus (1:8) av parstugetyper från 1800-talets senare del. Manbyggnaden på Lönshult 1:2 har en förstukvist åt nordväst, med fina vitmålade lövsågerier. Ekonomibygnader och avträde kompletterar gården. Manbyggnaden på Lönshult 1:3 ligger i ett öppet läge mitt i byn, och vänder en glasad veranda mot sydost.

Manbyggnad och ladugård på Lönshult 1:3 mitt i byn

Byggnadsantikvarisk värdering

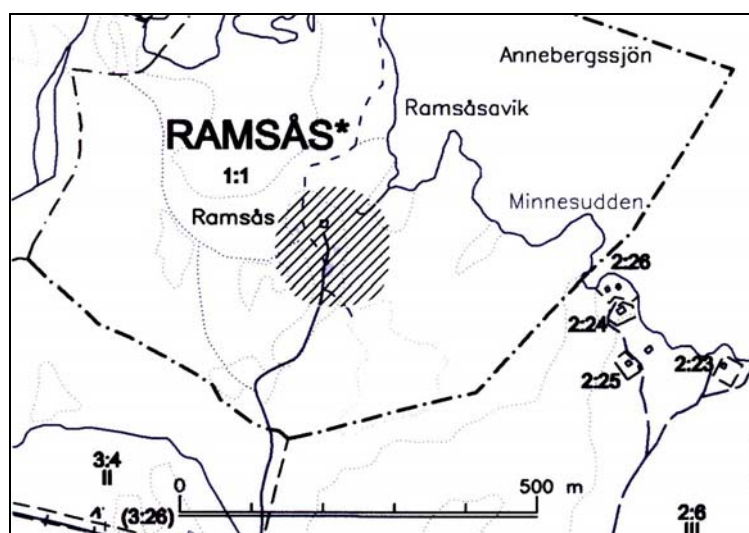
Byns odlingslandskap anses ha ett mycket högt bevarandevärde, vilket förutsätter fortsatt brukande och vård av landskap och bebyggelse. Fastigheten Lönshult 1:2 är i behov av underhåll.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 3, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden (objekt nr 254, 1992), Länsstyrelsen.

11 - Ramsås

Ramsås 1:1 i en skogsglänta söder om Annebergssjön utgör en ensamliggande gård. På fastigheten finns en stuga från 1600-talet med timmerstomme och åstak, med tillbyggd förstukvist. Stugan rymmer ett rum och en förstuga. Den okantade lockpanelen är av sent datum. Stugan omges av en smålandsgårdsgård. Till stugan hör en bod med åstak.

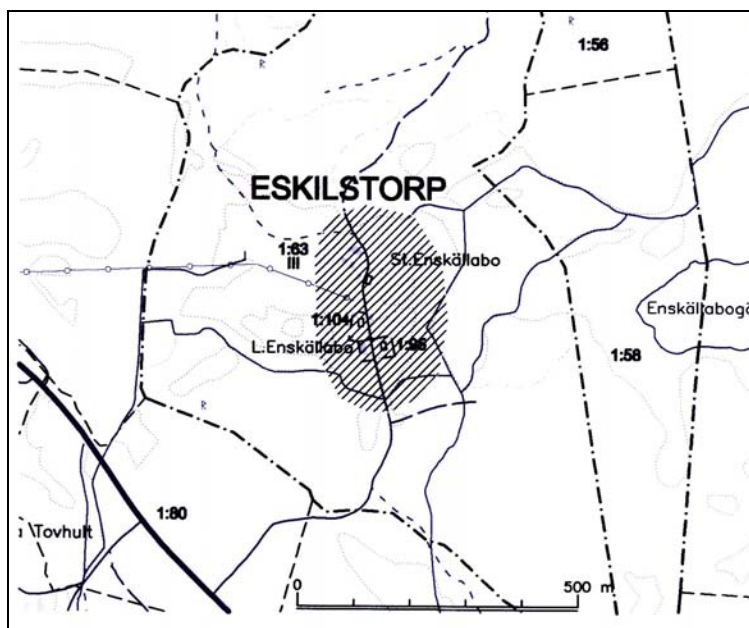

Stuga med stomme från 1600-talet i Ramsås (Ramsås 1:1)

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 146, 1984), Värnamo kommun.

12 - Stora Enskällabo

Stora Enskällabo (Eskilstorp 1:62) omges av stenbunden mark och beteshagar som betas. Norr om gården, mot Enskällabo berg, finns ett kalhygge. Gårdens byggnader ligger på ömse sidor om den nord-sydligt löpande vägen.

Manbyggnaden utgörs av en timrad tvåvånings parstuga med åstak, uppförd 1812. Mot väster finns en förstukvist med lövsågerier. Ett andra bostadshus utgörs av en parstuga från 1800-talets början, flyttad från Vissö på 1910-talet och påbyggd med en våning i samband med detta. Ladugården, uppförd 1868, och visthuskällaren är omålade. Den senare har något här så ovanligt som ett vedtak.

Manbyggnaderna på Stora och Lilla Enskällabo (Eskilstorp 1:63)

Enskällabo berg utgör en av de högsta utsiktspunkterna i den västra delen av Värnamo kommun. Det har tidigare kallats "Pingsta berg", då man av tradition samlades där under pingsthelgen. Under ett stort flyttblock har ett grottliknande rum uppstått. Grottan är förknippad med sägnerna om jätten Enskälle.

Byggnadsantikvarisk värdering

Stora Enskällabo utgör en fin bebyggelseenhet, med två välbevarade parstugor från 1800-talets början och tillhörande omålade ekonomibygnader.

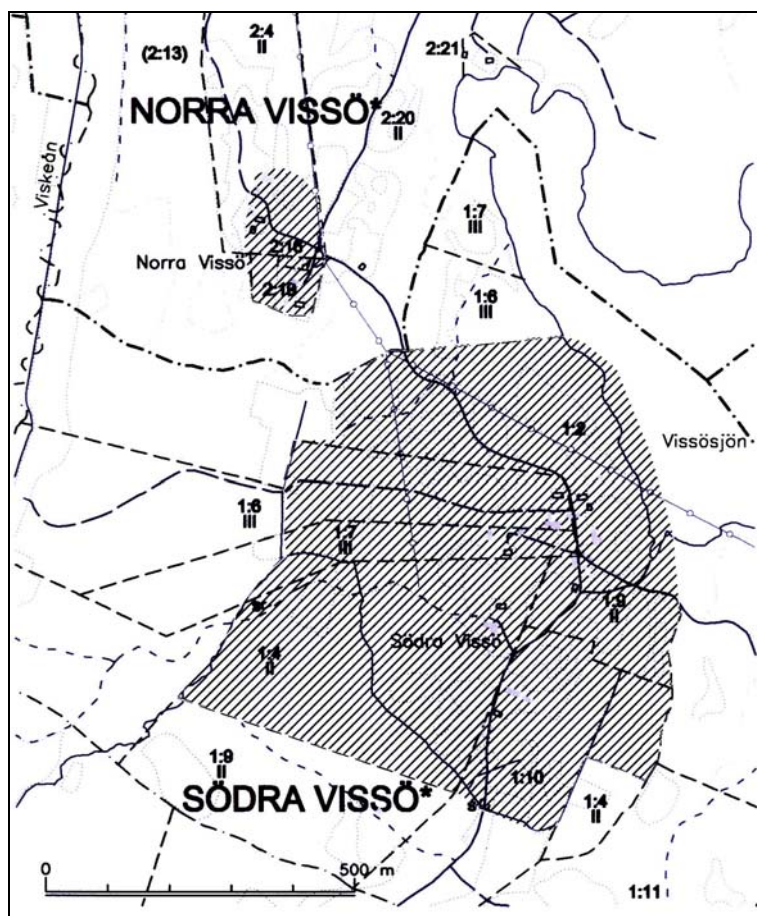
Restriktivitet iakttas vid förändringar av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 144, 1984), Värnamo kommun.

13 - Södra och Norra Vissö

Klungbyn Södra Vissö utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 4, Jönköpings län). Motivering för riksintressestatusen utgör bymiljön med en samlad och välbevarad bebyggelse från 1800-talets senare del och ett odlingslandskap med äldre inslag.

Södra Vissö by karakteriseras av en utpräglad terränganpassning av åkermarken. De tidigare åkrarna har blivit flikiga och slingrar sig kring odlingsrösen och andra odlingshinder. Ett flertal odlingsrösen ligger kvar i anslutning till åkermarken och flera av dessa är vällagda och kallmurade. Röjningssten har även lagts upp i vällagda stenmurar i ägogränser och kring åkrarna. På impediment och odlingsrösen växer lövträd med ett rikt inslag av spärrgreniga ekar och hassel. En stor del av åkermarken brukas. En jämförelse med den äldre ekonomiska kartan visar på en ödeläggelse av åkermark, framför allt i byns nordöstra del ned mot Vissösjön. Detta område är dock hävdat genom bete och de äldre åkrarna kan skönjas i terrängen. Åker- och betesmark brukas inte av de boende i byn, utan av jordbrukare från grannbyar. Utanför inägomarken vidtar skogsmarken.

Södra Vissö utgör en klungby bestående av fem gårdar, samlade kring en vägkorsning, samt en gård söder därom (Södra Vissö 1:10). Bebyggelsen ligger i krönlägen i inägomarkens centrala del. Laga skifte genomfördes 1864 och från denna tid ligger gårdarna Södra Vissö 1:2, 1:6 och 1:9 kvar i bykärnan. Manbyggnaderna utgörs av en- och tvåvåningshus av parstugetyp, uppförda i timmer med locklistpanel, målade i falurött (1:2, 1:9, 1:10), gult (1:4) eller vitt (1:7). Fastigheterna 1:2 och 1:9 har bevarat en ursprunglig karaktär. På den förra finns ett

mindre bostadshus med en äldre typ av förstukvist. Flera av gårdarna används idag som fritidsbostäder.

Byn utgör ett gott exempel på en samlad och välbevarad bybebyggelse, präglad av det sena 1800-talets byggnadsskick.

Manbyggnaden på Södra Vissö 1:2, en parstuga i två våningar

Norra Vissö ligger på den östra sidan av Vissösjön. Norra Vissö 2:4 utgörs av en faluröd, timrad tvåvånings manbyggnad av parstugetyp, uppförd på 1860-talet. Snickerier, såsom våningsband, är vitmålade. Byggnaden är renoverad. Gården ligger i ett höjdläge, med manbyggnaden på en terrassering. Norr om mangården, och åtskild från denna, återfinns ekonomibyggnaderna, med bland annat ladugård och vagnsbod.

Byggnadsantikvarisk värdering

Södra Vissö utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 4, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset; klungby med timrade manbyggnader och ekonomibyggnader från 1800-talets senare del, välbevarat äldre odlings- och beteslandskap med hagmarker och slätterängar, hägnade av stenmurar. Landskapsbilden och kulturmiljön motiverar högsta bevarandevärde.

Restriktivitet iakttas vid förändring av byggnader med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

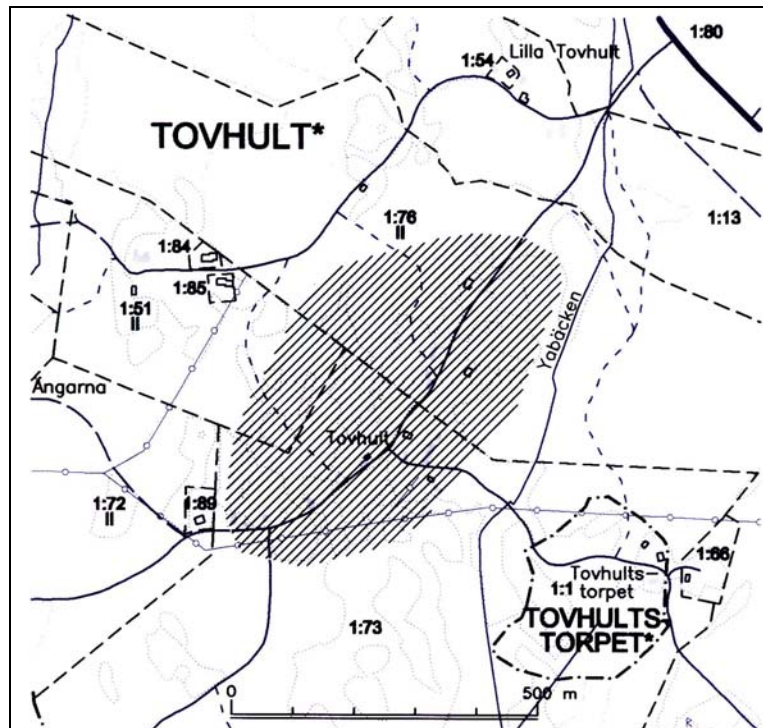
Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 4, objekt nr 14, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 264, 1992), Länsstyrelsen.

Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996).

14 - Tovhult

Tovhults by utgör ett fint exempel på terränganpassning av åkermark inom ett kuperat landskap, med åkrar som slingrar sig runt impediment. Som imponerande minnesmärken över en tidigare generations odlarmöda med brytande av sten ur mark, framstår de vällagda, kallmurade odlingsrösen som finns i den västra delen av byn. Till sin form liknar de stukor, staplar för betor eller andra rotfrukter. De har en diameter på 6 – 12 meter, är 1,5 – 2 meter höga och är kallmurade i ca 10 skikt.

Odlarmöda samlad i kallmurade odlingsrösen i Tovhult

Byvägen genom Tovhult

Mangårdsbyggnaden på Tovhult 1:73, en tvåvåningsbyggnad med brutet tak, är uppförd i början av 1900-talet. På fastigheten finns även en äldre enkelstuga. Tovhult 1:76 har en manbyggnad från 1880-talet, försedd med förstukvist med lövsågerier. I den västligaste delen av byn återfinns en äldre ladugård och lada, bägge omålade.

Byggnadsantikvarisk värdering

Odlingslandskapet, bystrukturen och bebyggelsen har ett högt bevarandevärde. Av speciellt intresse är de märkvärdiga odlingsrösen.

Tidigare utredningar

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 262, 1992), Länsstyrelsen.